

Snart är det Mors dag!

av Evelina Rosenqvist

Jag läser termin 8 på läkarlinjen på Uppsala Universitet. Under studietiden har jag varit engagerad i läkarstudentföreningen IFMSA (International Federation of Medical Students Associations) och jobbat en del med utbyten. Förutom Centralamerikautbytet som jag skriver om här har jag varit en månad i Graz i Österrike och hoppas på Japan nästa sommar. Förutom klinikplaceringarna har jag ju ingen läkarerfarenhet än så länge, men tycker att skrivandet är ett bra sätt att utvärdera det man varit med om, och kanske ett sätt att komma ihåg de erfarenheter man gjort under studierna även långt in i framtiden!

Det är som att vara tillbaka i omklädningsrummet på skolgymnan. Lika pinsamt och obekvämt känns det att visa upp sin kropp. Snabbt som ögat försöker jag få in det andra benet i de vita sjukhusbyxorna och hissa upp dem under sommarkjolen, trots att benen är klubbiga av svett. Några förbipasserande på gatan där vi står stirrar oblygt på oss, när vi tar stöd mot varandra i vårt friluftsombyte. Den lilla gitarrorkestern spelar och sjunger inlevelsefullt innanför personalentrén. En av bandmedlemmarna slår med en pinne på ett plåtinstrument, samtidigt som en ambulans stannar till bakom oss. Nej, det här är inte Akademiska sjukhuset. Det här är inte Sverige. Och om det vore det, skulle någon ha anmält de bedrövliga arbetsförhållandena till någon sorts ombudsman och fått till stånd en förändring innan någon hann säga socialnämnden. Det här är Nicaragua; här finns det mariachiorkestrar, men inte så mycket pengar att förändra saker med. Dock finns det omklädningsrum, men dem kommer vi inte in i den här första morgonen.

Vi är på studieresa med kursen i globalmedicin, vars första del bestod av powerpointpresentationer, ofta med gapminderbilder av världskartan, där ländernas storlek inte symboliserade deras yta, utan förekomsten av olika sjukdomar. Sverige var alltid ett litet ynkligt streck i norr. När det gällde AIDS svällde hela Afrika upp som magen på ett svältande barn. På den fronten var Nicaragua fortfarande ganska litet, men växte när det gällde malnutrition, parasitinfektioner, malaria och struma. Den delen var enbart teori, och den här delen är enbart överväldigande praktik. Det är inte bara första gången jag är utanför Europas gränser utan även första gången jag går som läkarkandidat på ett sjukhus. Jag vet inte vilket som känns mest förvirrande. Spanskan som läkarna pratar när de ska förklara något för oss är lättare att förstå än den i affärer och restauranger, tack vare de medicinska uttrycken och termerna. När våra handledare översätter till engelska, tänker jag på hur liten skillnad det är mellan läkarorden på de här båda språken och mitt eget, på hur latinet inte bara har rest över ett världshav utan även genom ett hav av tid. Jag tänker mycket på ord, och på hur husen ser ut runt omkring mig, tänker på hur jag ska lyckas passa in mig själv i en vit sjukhuspyjamas och ronder och sterilt rena händer. Just nu känns det som att jobbet som läkare mest går ut på att tona ner sig själv, och jag funderar på hur jag ska göra det utan att försvinna helt. Och det blir inte att jag pratar med någon om det, dessutom har alla redan gått in på sjukhuset, och jag följer efter.

Alla väggar är gröna. Färgen har flagnat av här och var, så att en annan nyans av grönt skymtar fram. Luftkonditioneringen är svag och hjälper inte så mycket. T.o.m. de inhemska läkarna som är våra handledare fläktar ansiktet med händerna, trots att de borde vara vana vid hettan. På flera ställen sitter affischer för Dia de la Madre, Mors dag, som snart infaller. Och som de firar! Överallt säljs skumma tårter med marängkräm på, eftersom grädde skulle smälta på en gång. Eftersom en tredjedel av Nicaraguas befolkning är under 18 år, finns det många som har fullt

upp som mammor, och eftersom abort inte är tillåtet, är många av mödrarna inte så gamla själva heller.

Studenterna delas upp, eftersom de alla inte får plats på samma avdelning. Men när vi har gått uppför trapporna till den pediatrika avdelningen, inser jag att det kommer bli ganska trångt ändå. I mitt huvud är sjukhuskorridorer rena och tomma, så när som på rondande sjuksköterskor och läkare, och kanske någon patient på väg till röntgen. Min föreställning är i alla fall inte alls likt det kaos som möter oss här. Inte bara det att rummen är alldeles för små - det är verkligen fullt av folk. Sjuksköterskorna i det lilla expeditjonsbåset drar ut viktiga papper ur ett skåp, en läkare guidar runt en stor grupp nicaraguanska kandidater, som skämtar med varandra och skrattar. Jag stöter nästan ihop med dem. Flera patienter är ute i korridoren, och en gubbe med stor mage kastar en slängkyss åt tjejerna i min grupp. Det är något man får vänja sig vid i det här landet, alla machos och deras visslingar och lockrop åt varenda tjej som går förbi, speciellt de exotiskt blonda. De flesta av svenskorna blir väldigt irriterade och tycker att det är jobbigt, om än lite skrattretande. Inte för att männen, gubbarna och pojkarna menar något illa med det, och deras komplimanger är nästan aldrig nedlåtande heller. Det känns snarare som att de glider runt på ett smältande isflak av manligt övermod. Kanske krävs det många generationer för att flaket ska smälta undan helt – och annars skulle de som har suttit och visslat efter tjejer hela sina liv och inte lärt sig simma hamna pladask i vattnet.

De andra studenterna i min grupp är inte några jag känner särskilt bra sen tidigare. Jag vet att det alltid döljer sig mycket under ytan hos alla människor, men de här är nog inte de första jag skulle vända mig till med det jag tänker på och känner mig osäker på just nu. Inte för att jag inte tycker om dem, men de är sådana som aldrig verkar vara rädda för något. Sådana som aldrig glömmer bort att sprita händerna när vi träffar patienter, inte ens på studiebesöken på sjukhuset i början, när jag kunde springa rakt in genom en sluss till en infekterad patient, utan att tänka på att det kanske fanns en anledning till att de byggt ett litet rum mellan korridoren och salen och fyllt det med handsprit och förkläden. Nu har jag lärt mig, tack vare mer hygienundervisning. Det skulle nog behövas för de nicaraguanska läkarna också. Handsprit finns, men det verkar inte som om den alltid används när den ska. På avdelningen ser jag flera läkare med ringar och stora guldklockor, och för en svensk läkarstudent är det lätt att föreställa sig hur bakterierna regnar ner från smyckena. En doktor hostar våldsamt bakom ett munskydd av papp. Kanske fanns det så pass mycket jobb att göra att han inte ville sjukskriva sig över dagen, kanske tänkte han inte ens på att han kunde stanna hemma.

Vi får se några patienter också. Eftersom jag ännu inte vet något om hur man behandlar sjukdomar i praktiken, tänker jag inte så mycket på det som är lika, att vi alla har kroppar som fungerar och går sönder på samma sätt, utan mer på det som är olika, att de är kortare och brunare än svenskar i allmänhet, och har kläder som ser fattiga och trasiga ut. Men det varierar - en man fotar med sin mobilkamera. Han sitter i ett stort väntrum fullt med folk, där duvor flyger in och ut mellan de stora plastpersiennerna, som är öppnade för att släppa in lite syre. Om någon hade berättat det för mig hade jag knappast trott det. Nu ser jag det själv, men jag tvivlar nästan på att jag sett rätt, när vi kommer till kirurgiavdelningen och den visar sig vara välutrustad och skinande ren med så tillräcklig luftkonditionering att jag står och huttrar.

Staden vi bor i är inte stor, men ändå svår att hitta i. Överallt finns affärer där det säljs både nya och begagnade kläder, och gatustånd med fruktbitar och framför allt kyld läsk. Ganska snart orkar man inte se efter vem som visslar eller ropar komplimanger åt en. På kvällarna spelar vi kort på taket till vårt hotell, inte för att vi är rädda för att gå ut, utan mest för att vi inte kommer på något annat att göra. På horisonten ligger flera stora vulkaner och vilar. När vi åker till ruinerna av den gamle diktatorns fästning på en kulle en bit bort, ser vi ner över hela staden och dess tolv romersk-katolska basilikor. Det är konstigt, men för mig känns de äldre än vulkanerna, trots att de byggdes för bara några hundra år sedan, medan de flesta vulkaner har stått där mycket längre. I Europa kanske det är lättare att tänka sig att kyrkor är som berg, stora och grå, uråldriga och skapade av andra krafter än människan. Förutom kyrkorna ser jag sjukhuset, ett stort USA-inspirerat köpcentrum och en skola som jag går förbi varje morgon. Var man än är i världen måste det byggas ungefär samma saker: hem, affärer, sjukhus, skolor och tempel. Och på kvällarna spelar man kort, eller något liknande, överallt i världen, mest för att man inte kommer på något annat att göra.

En dag i vecka nummer två går vi kvällsjour på sjukhuset. Det är tomt på patienter just nu, så vi sitter på kvinnoakuten och väntar. Mot kvällen är det fortfarande varmt, men värmen får en annan karaktär - man märker det inomhus också.

På samma gång kommer det in tre kvinnor. Läkaren pratar med dem, och vår handledare förklarar. De två första har båda ont i magen. En av dem är gravid, fastän det inte syns än, och läkaren tror att det är en ektopisk graviditet, en som hamnat utanför livmodern, så att hon inte kommer att få behålla sitt barn.

Den tredje behöver ingen fundera över. Hennes klotrunda mage syns tydligt under den stora t-shirten. Förutom den har hon på sig en kort kjol och flip-flops. Om jag bara tittade från höfterna nedåt, skulle det kunna vara vilken tjej som helst. Men hennes ansikte är förvridet för att hon har så ont. Läkaren måste undersöka de andra först, och eftersom inte alla får plats inne i undersökningsbåset, väntar jag och en annan svensk student utanför. Den gravida går in på en toalett med blicken frusen framför sig.

När det är hennes tur att undersökas, går allt väldigt snabbt. Värkarbetet har redan börjat, och när hon var inne på toaletten satt hon tydligen och krystade på fel sätt, för att minska smärtan. Hon skickas iväg till förlossningen omedelbart. Hennes mamma följer med henne. Vår handledare berättar att flickan är femton år gammal.

Jag känner mig pirrig och nästan lite frånvarande, när vi snabbt slänger på oss munskydd och förkläden. Senaste gången jag var i ett förlossningsrum var när jag själv föddes, och då var jag på rätt dåligt humör och mindes ingenting efteråt. När vi är klara och ska gå in vandrar flickan, stödd av en sjuksköterska, över till förlossningssalen från värkrummet mittemot. Ja, det finns faktiskt ett rum för varje stadium, och hon får själv gå mellan dem.

Hon lägger sig i förlossningsstolen med benen lyfta. Vi är många i rummet, sjuksköterskor, läkare och svenskar. Flickan krystar, och nu ser man en hudfärgad vägg med lite svart hår inne i henne - ett huvud! Det ser nästan dumt ut, men så är det också första riktiga beviset jag får på att stora, gravida magar verkligen innehåller små barn. I Hollywoodfilmerna föds det visserligen ett och annat barn ibland, men kameran brukar sedligt hålla sig uppe vid ansiktena, och nu ser jag en livslevande baby komma ut på riktigt.

Flickan har ont och kvider, men hon skriker inte högt. Jag tänker på henne som flickan, eftersom jag tänker på hur jag själv var när jag var femton år. ”Nu ska jag välja linje på gymnasiet, hoppas jag klarar betygen och kommer in på läkarprogrammet, det har ju alltid varit min dröm. Kanske är det fest i morgon, men i kväll är det fredag och jag stannar hemma framför datorn och äter chips. Undrar om jag någon gång kommer få en pojkvän...”

Nu krystar hon fram barnet ytterligare en bit i kanalen. Det står många runt omkring henne, men ingen pratar med henne. Jag vet inte hur hon känner sig. Bredvid mig står en nicaraguansk läkarstudent. Han är precis lika lång som jag, så det är naturligt att vi börjar prata. Han är rätt bra på engelska och försöker förklara vad som händer. Jag säger att hon är duktig, det verkar gå bra. Det är vad jag tror, men han svarar att nej, det går faktiskt inte så bra, det går t.o.m. alldeles för långsamt. Då ser jag det också - kanalen är väldigt trång, och barnet har suttit där ett tag nu.

Läkarna verkar fatta ett beslut: de lokalbedövar och klipper upp hennes slidmynning ännu mer. Jag trodde alltid att jag skulle rysa och må illa när jag såg något sådant, men det är inte så farligt som jag trodde. Och så drar de ut barnet under hennes sista krystning.

Livets mirakel är grått och slappt och har ett huvud som har tryckts ut så att det är avlångt och nästan lika långt som kroppen. En pojke. Han ser död ut. Jag tänker i hast att hon var ju ändå bara femton år, men jag trycker ned den tanken med en gång. De lyfter bort barnet till ett bord bredvid och börjar suga ut vatten ur luftstrupen med en slang. Den lille får syrgas, och man jobbar på att få igång andningen. Om jag själv stod och arbetade med honom, ja, då vet jag inte vad jag skulle tänka, antagligen inte särskilt mycket. Nu tänker jag så starkt att det nästan hörs. Du måste klara dig, lille pojke, snälla skrik, skrik så vi hör att du mår bra och undrar vad det är för konstigheter du just har varit med om! Pojken piper lite, men sedan blir det helt tyst igen. Det håller på rätt länge. Jag inser hur lite jag vet. Kan man överleva med ett huvud som blivit så pass deformerat, även om det går tillbaka till sin naturliga form? Hur fungerar man efter det? Jag vill att han ska klara sig, jag vill, jag vill, men det verkar vara mycket osäkert hur det kommer att gå.

Och så skriker han. Det låter ynkligt och litet, men han skriker, och de tar honom omedelbart till barnintensiven. Hans mamma tittar på honom när han bärs förbi - hon ligger kvar i samma ställning. Vi går ut.

När vi bytt om kommer min kursare Peter fram till mig. Han är lång och smal. Många tänker sig nog att han är ganska känslig, men han pratar inte så mycket, så jag vet inte. Han är duktig i alla fall, ordentlig, lyssnar på alla, och har alltid bra förslag på hur studiesituationen kan förbättras.

- Du, säger han när han sett att ingen är inom hörhåll, jag ville bara ge lite feedback på hur det var därinne.

- Okej, säger jag.

- När vi står där runt omkring syns vi ju väldigt bra, och jag tänkte på att du flera gånger höll handen framför munnen och såg väldigt rädd ut. Vad tycker du själv om det?

- Oj, det märkte jag inte ens, svarar jag sanningsenligt.

- Nej, jag förstår. Det är ju en väldigt känslös situation, men allra mest för patienten. Så om vi läkare ser stressade ut, kan det nog bli så att patienten känner sig ännu oroligare. Och det är ju inte så bra.
- Jo, så kan det nog vara.
- Jag ville bara säga det, så att du kan tänka på det till nästa gång.
- Jo, säger jag, jo, det ska jag tänka på.

Snart kommer de andra ut, och vi går hem. Alla är ganska tysta på vägen, medtagna av upplevelsen. Jag känner mig KBT:ad, trött och tankfull, utan att egentligen tänka något vettigt. På hotellet träffar jag en kompis, som har sett en gigantisk tumör tas ut under dagen. Vi tar en kall öl och känner oss som gamla överläkare, som har sett för mycket här i livet och behöver slå upp en whisky på fredagskvällarna för att slappna av. Vi spelar bara ett parti whist - sen går vi och lägger oss.

Staden vi bor i har färgglada hus, ofta med väggmålningar som har politiska motiv. En vägg visar några martyrer från kriget, en annan en grupp studenter som överfalls av diktatorns militärer, en tredje två barn som leker nedanför en vulkan i ett fredligt Nicaragua. När jag går in i kyrkorna, förstår jag inte alltid vilka bibelberättelser som är avbildade på väggarna, och jag förstår inte husens berättelser heller, men om jag gick här varje dag skulle jag nog fatta bättre. En dag kommer en gubbe fram till mig i en park med statyer av mödrar och deras barn. Han har sett att jag försöker läsa en dikt på en mur, av en poet som jag vet är känd. Han försöker översätta, men hans engelska och min spanska är för dåliga för att jag ska förstå helt. När han frågar berättar jag att jag är läkarstudent och besöker sjukhuset här. Han frågar varför hans faster, som har så dåliga njurar, inte kan få hemodialys. Jag svarar att det bara finns sex dialysmaskiner på sjukhuset, för jag har sett dem själv. Men jag är glad att min spanska inte är så bra att jag kan ge mig in på djupare anledningar, speciellt eftersom han nog förstår sammanhanget bättre än vad jag gör.

Nästa dag besöker vi den gynekologiska avdelningen. Vår handledare lotsar oss förbi ett litet altare med silkestyger, jungfru Maria och Jesusbarnet, och vidare in i en patientsal. Vi går längst bort i rummet. Jag är sist, och kommer ihåg att jag måste sprita händerna, så jag stannar till och tittar åt rummets andra ända. Och i en säng där ser jag flickan, den nyblivna mamman. Hon ser trött ut, men inte ledsen, och när hon får syn på mig ler hon mot mig. Hon ler så att jag blir varm. Vi går inte fram till hennes säng, men vår handledare berättar att pojken klarar sig med bara syrgas, vilket är väldigt bra med tanke på hur dåligt han mådde när han föddes. Kanske kommer han få någon sorts hjärnskada av den tidiga syrebristen, men man vet inte än om det blir några bestående men.

Jag skulle kunna tänka att jag ju hade rätt trots allt, att Peter var för okänslig och kall, att flickan blev glad att se mig igen och inte var irriterad över att jag hade visat dramatiska ansiktsuttryck. Att kulturer är olika, och att de kanske uppskattar känslöyttringar mer här än i ett vinterkargt Sverige. Men jag tror att vi båda hade rätt, och att det inte var så viktigt. Det enda jag tänker på är det förvånansvärda i att flickan kände igen mig. Vi stod ändå så långt bort i rummet, vi hade skydd för hår och mun, och hon hade väl annat att tänka på just då. Men

ändå log hon, eftersom vi på något konstigt och självklart sätt kände varandra lite grann, efter att ha delat den här upplevelsen.

När jag kommit ner i omklädningsrummet tar jag av mig de vita sjukhuskläderna, och de sjunker ihop. Jag kan vika ihop dem, och nu lägger jag dem i min väska. De har redan en form, men de formar sig efter mig. Man kan plugga mycket och glömma att i livet är allting inte preciserat och replikerbart. Inom vården finns det, kanske mer än på andra ställen, rätt och fel. Det finns felaktiga behandlingar, och det finns rätta, som visserligen ändrar sig med nya upptäckter. Det finns felaktiga bemötanden, men ännu mer finns det rätta bemötanden. Vi har på oss samma sjukhuskläder, men vi är olika inuti, vi är olika i fråga om hur vi möter våra patienter, och det är bra att vi är det. Så länge vi verkligen möter dem. Som så många andra ord kommer ordet patient från latin, och det betyder ”den som lider”. Även om alla patienter man träffar inom vården inte alltid lider så uppenbart, varken fysiskt eller psykiskt, är det ändå de som lider, av vad som än har drabbat dem. Och vi får vara med dem, vara medlidande. Hur vi sen väljer att visa det, antar jag är det som kallas för läkekonst. Det finns ljusa färger att måla med, och det finns mörka. Om man använder båda, kanske det blir en väggmålning.

Jag går ut på gatan. Mariachiorkestern är borta nu, men allt folkliv och all trafik gör att det är långt ifrån tyst. En bil med två högtalare kör förbi och basunerar ut: ”Snart är det Dia de la Madre! Låt oss fira Nicaraguas mammor! Hur vill du fira din...” Sen är den borta, och jag hör inte mer. Jag är långt hemifrån, men inom mig har jag just kommit ett stycke närmare hem.